

Vpijati (Coraciiformes)

Predgovor

Za razumevanje zgodovinskega in današnjega stanja populacij ptic so pomembni tako pisni, večinoma literaturni viri, kot tudi ohranjeni primarni materialni viri, ki so lahko tudi vir novih raziskovalnih informacij. Primer dobro prepoznavne in dokaj opazne skupine ptic so vpijati (Coraciiformes), za katere je bila v preteklosti zbrana precejšnja količina podatkov, ki pa še ni bila celostno obdelana in predstavljena. Prirodoslovni muzej Slovenije v svojih zbirkah hrani različne materialne vire o pojavljanju vpijatov v Sloveniji in širše in je edina inštitucija v Sloveniji, ki opravlja to nalogo. Poleg primerkov ptic, shranjenih v ornitološki zbirki muzeja, ki ima svoje temelje v Freyerjevi zbirki vretenčarjev iz prve polovice 19. stoletja, pa hrani Prirodoslovni muzej Slovenije tudi druge materialne vire. Ti so tako ali drugače povezani z vrstami vpijatov, njihovim pojavljanjem in biologijo. V pričujoči številki revije Scopolija zato podajamo celosten pregled teh virov, kot osnovo za nadaljnje raziskovalno delo s področja historičnih, avifaunističnih, taksonomskih, ekoloških, varstvenih in kulturnozgodovinskih obravnav.

Podajamo pregled po naslednjih sklopih virov informacij o pojavljanju vrst vpijatov v Sloveniji:

Literaturni podatki so osnovni in najdostopnejši vir, ki so bili do sedaj v Sloveniji zbrani za čebelarja (*Merops apiaster*), za druge vrste vpijatov pa ne (avtor Al Vrezec).

Ornitološka zbirka Prirodoslovnega muzeja Slovenije, ki poleg preparatov ptic vključuje tudi osteološko, ptilološko in oološko zbirko in je kot ohranjeni zgodovinski biološki material primarni ornitološki vir, je predstavljena v katalogu zbirke. Zbirka sodi pod področje delovanja Kustodiata za vretenčarje (avtorja Al Vrezec in Urška Kačar).

Foreword

In order to understand the historical and present state of bird populations, the importance of writing sources, mainly literature sources, as well as preserved primary material resources as a source of new research information, is essential. An example of well-recognized and well-known bird group are Coraciiformes, for which a considerable amount of data has been collected in the past, but not yet fully processed and presented. The Slovenian Museum of Natural History collects various material sources about the occurrence of Coraciiformes birds in Slovenia and elsewhere and is the only institution in Slovenia that performs this task. In addition to museum specimens of birds that are stored in the ornithological collection with foundations in the Freyer collection of vertebrates from the first half of the 19th century, the Slovenian Museum of Natural History also holds other material sources. These are connected with the Coraciiformes species, their occurrence and biology. In this issue of the journal Scopolia, we therefore provide a comprehensive overview of these sources, as a basis for further research work in the field of historical, avifaunal, taxonomic, ecological, conservation and cultural-historical studies.

Here is an overview of the information topic on the occurrence of Coraciiformes species in Slovenia:

Literature data are the basic and most accessible source, which until now have been collected in Slovenia for the Bee-eater (*Merops apiaster*), but not for other species of Coraciiformes (by Al Vrezec).

The Ornithological collection of the Slovenian Natural History Museum, which in addition to bird taxidermy includes osteological, feather and oological collection and presents primary historical biological source, is presented in the catalogue of the collection. The collection belongs to the field of activity of the Department of Vertebrate Zoology (by Al Vrezec and Urška Kačar).

Zbirka zunanjih zajedavcev Prirodoslovnega muzeja Slovenije je del entomološke zbirke, ki vključuje različne členonožce (Arthropoda), ki so zunanji zajedavci ptic, pršice (Acarina), bolhe (Siphonaptera), perojede (Mallophaga) in dvokrilce (Diptera). Zbirka sodi pod področje delovanja Kustodiata za nevretenčarje in je podatkovno tesno povezana z ornitološko zbirko, saj je veliko gostiteljev, na katerih je bil zbran parazitološki material, shranjenih v ornitološki zbirki (avtor Tomi Trilar).

Kulturno-zgodovinski materialni viri sestavljajo v Prirodoslovnem muzeju manjši del muzealij, ki so večinoma muzeološko slabo obdelane. Gre za ključni zgodovinski vir zlasti pri interpretaciji historičnega pojavljanja vrst. Takšna je slika »Čebelarja« iz leta 1710, ki je najstarejši vir o vpijatih, ki ga hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Nanjo se je pri interpretaciji pojavljanja čebelarja v Sloveniji skozi zgodovino slovenske ornitologije sklicevalo veliko avtorjev (ERJAVEC 1870, SCHULZ 1892, 1893, ARMIČ 1924, KOS 1925, PONEBŠEK 1925, Z.P. 1935, ŠERE 1989, GREGORI 1990, GEISTER 1995, TOME s sod. 2013). Tokrat je prvič predstavljena umetnostno-zgodovinska in konservatorska interpretacija slike, ki dopolnjuje doslej večinoma biološko-favnistične interpretacije dela (avtorici Barbka Gosar Hirci in Katra Meke).

Podatkovna zbirka o obročkanih pticah Slovenskega centra za obročkanje ptičev, ki deluje v okviru Kustodiata za vretenčarje Prirodoslovnega muzeja Slovenije, obsega prek 3 milijone podatkov, zbranih od leta 1927 dalje, večinoma z ozemlja Slovenije (BOŽIČ 2009, GREGORI 2009, ŠERE 2009, VREZEC s sod. 2015). Zbirka vključuje podatke o lokacijah in datumih obročkanja kot tudi najdb in je ključni vir za ugotavljanja disperzije, selitvenih vzorcev, starosti in drugih informacij, povezanih z biologijo ptic v Sloveniji. V prispevku so predstavljeni in obdelani podatki za tri vrste vpijatov, ki se pojavljajo in gnezdiijo v Sloveniji (avtorja Al Vrezec in Dare Fekonja).

Prirodoslovni muzej Slovenije poleg navedenih virov hrani arhiv Državnega ornitološkega observatorija, v okviru katerega so zbirali podatke o opazovanju ptic v Sloveniji

The collection of ectoparasites of the Slovenian Museum of Natural History is part of the entomological collection, which includes various arthropods, Acarina, Siphonaptera, Mallophaga and Diptera. The collection belongs to the field of activity of the Department of Invertebrate Zoology and is closely related to the ornithological collection as much parasitological material was collected from bird specimens stored in the ornithological collection (by Tomi Trilar).

Cultural and historical material sources constitute just a minor part of the Slovenian Museum of Natural History collections, and are mostly museologically ill-treated. However, they are a key historical source. Such is the painting "The Bee-eater" from 1710, which is the oldest source about Coraciiformes species in the Slovenian Natural History Museum (paleontological material is not treated here). In the interpretation of the occurrence of the Bee-eater in Slovenia, many authors already referred to this painting in the past (ERJAVEC 1870, SCHULZ 1892, 1893, ARMIČ 1924, KOS 1925, PONEBŠEK 1925, ZP 1935, ŠERE 1989, GREGORI 1990, GEISTER 1995, TOME et al. 2013). On this occasion, an artistic, historical and conservation interpretation of the painting is presented (by Barbka Gosar Hirci and Katra Meke).

The database on ringed birds of the Slovenian Bird Ringing Center, which operates within the framework of the Department of Vertebrate Zoology of the Slovenian Museum of Natural History, comprises over 3 million data collected since 1927, mostly from the territory of Slovenia (BOŽIČ 2009, GREGORI 2009, ŠERE 2009, VREZEC et al. 2015). The database includes data on locations and dates of ringing as well as finds and recoveries and is a key source for determining dispersion, migratory patterns, age and other information related to the biology of birds in Slovenia. The data for three Coraciiformes species occurring and breeding in Slovenia are presented and analysed (by Al Vrezec and Dare Fekonja).

In addition to the above-mentioned sources, the Slovenian Museum of Natural History keeps the archives of the State Ornithological Observatory, which collected data on bird watching in

ORNITOLOŠKI OBSERVATORIJ V LJUBLJANI

Št. B. 1/45 Opazovalec K. K. K.
Seznam opazovanih ptic Kraj Ljubljana
 tekem pomladanske selitve od 9. 5. 45 do 19. 6. 45 Leto 1945

Vrsta ptice	Opazovanje		Vreme		Število ptic? posameznih, v jatah	Smer leta? z ali proti vetru? ob vodi, hribih?	Kraj opazovanja? v gozda, ob vodi, na hribu?	Odhod in število	
	dne	dnevni čas	na dan opazovanja	prejšnjega dne				prvih	zadnjih
<i>Liščiki</i>	9. 5.	8. 1	obl.	sneg	3	proti severo-zapadu.	Rož. dol.		
1. <i>Griljaka</i>	9. 5.	8	"	"	2	izhoda po plevni hrib	Mirje v parku pri Notre Dame.		
<i>Taršica</i> ♂	12. 5.	8	"	obl.	1	doma sem jo vjel na d.	Rož. dol. c. 8. 12. 6.	(abr št. B3086)	
<i>Kolun</i>	13. 5.	8. 3	obl.	obl.	1	proti jugu precej visoko	Rož. dol. c. 8. 12. 6.		
<i>Pinaria</i> ♂	14. 5.	8	obl.	obl.	1	sem jo vjel doma na d.	R. d. c. 8. 12. 6.		
<i>Poljski škrjavec</i>	15. 5.	9	obl.	obl.	1	letel nad cesto in hol h	R. d. c. 8. 12. 6.		
" "	16. 5.	12	"	"	1	se pasel na gozju	R. d. c. 8. 12. 6.		
<i>Taršica</i>	20. 5.	9	jasno	suho	1	se je opazila na vrtu.	R. d. c. 8. 12. 6.		
<i>Glavke</i>	3. 6.	10. 10	južno	južno	—	se je na dr. pri Mestni uredništvu.			
"	16. 6.	7	jasno	sonc.	8-10	proti vzhodu.	R. d. c. 8. 12. 6.		
2. " "	18. 6.	10	"	"	1	letel nad gozjem za hri.	R. d. c. 8. 12. 6.		
<i>Poljski škrjavec</i>	18. 6.	9	"	"	1	letel nad gozjem za hri.	R. d. c. 8. 12. 6.		
3. <i>Škorec</i>	27. 6.	8	lepo	lepo	2 (3?)	sta se vrtila na staro g.	R. d. c. 8. 12. 6.		
<i>Likovt</i> (marg)	6. 7.	4	lepo	obl.	3.	iskali hrano.	R. d. c. 8. 12. 6.		

Opombe k točkam NAVODIL — III. — 6, 10-13 navedite na drugi strani!

Slika 1: V Državnem ornitološkem observatoriju so zbirali tudi podatke o opazovanih pticah, a arhiv observatorija še ni bil ustrezno arhivsko in strokovno obdelan. Na sliki je primer popisnega lista s seznamom ptic, opazovanih v Ljubljani leta 1945.

Figure 1: The State Ornithological Observatory collected data on the observed birds, but the archive of the Observatory has not been adequately archived and professionally processed. Here is an example of a survey form with a list of birds observed in Ljubljana in 1945.

(GREGORI 2009; slika 1), vendar ta del gradiva še ni bil arhivsko in strokovno obdelan, zato ga nismo vključili v tokratni pregled virov o vpijatih.

Nacionalna nomenklatura je ključna za razvoj vedenja o živih organizmih. Slovenska imena ptic zahodne Palearktike so bila že poenotena in standardizirana (JANČAR s sod. 1999), kar pa ne velja za ptice sveta, med katerimi mnogo vrst sploh še ni bilo poimenovanih v slovenščini. Kot prispevek k slovenskemu ornitološkemu imenoslovju smo k pregledu muzejskih materialnih virov o vpijatih dodali še predlog slovenskega poimenovanja vseh vrst vpijatov sveta glede na zadnje taksonomske opredelitve (GILL & DONSKER 2016). Namen imenika je predlog enotne rabe slovenskih imen zlasti v poljudnih delih, ki obravnavajo vrste vpijatov (avtorji Al Vrezec, Petra Vrh Vrezec in Janez Gregori).

Slovenia in the past (GREGORI 2009, Figure 1), but as this part of the sources has not yet been archived and professionally processed, we did not include it in this review.

The national nomenclature is crucial for the development of knowledge of living organisms. The Slovenian names of birds of the Western Palearctic have already been standardized (JANČAR et al. 1999), but the nomenclature of the birds of the world is still lacking. As a contribution to the Slovene ornithological nomenclature, a proposal for Slovenian naming of all species of Coraciiformes according to the latest taxonomic definitions (GILL & DONSKER 2016) is given. The purpose of the directory is a proposal for standardized use of Slovenian names, especially in the popular works dealing with Coraciiformes species (by Al Vrezec, Petra Vrh Vrezec, Janez Gregori).

Al Vrezec

Literatura / References

- ARMİČ J., 1924: Čebelar. *Slovenski čebelar* 27 (12): 187-188.
- BOŽIČ I.A., 2009: Rezultati obročkanja ptičev v Sloveniji: 1926 – 1982. *Scopolia Supplementum* 4: 23-110.
- ERJAVEC F. 1870: Domače in tuje živali v podobah. III. del: Ptice. I. snopič. *Slov. večernic XXII. Zvezek, Celovec*.
- GEISTER I., 1995: *Ornitološki atlas Slovenije*. DZS, Ljubljana.
- GILL F., D. DONSKER, eds., 2016: IOC World Bird List (v 6.4). DOI 10.14344/IOC.ML.5.2. [<http://www.worldbirdnames.org/>] datum ogleda: 5.11.2016
- GREGORI J., 1990: Čebelar *Merops apiaster* v Sloveniji. *Acrocephalus* 11 (43/44): 3-10.
- JANČAR T., F. BRAČKO, P. GROŠELJ, T. MIHELČ, D. TOME, T. TRILAR, A. VREZEC, 1999: Imenik ptic zahodne Palearktike. *Acrocephalus* 20 (94/96): 97-162.
- KOS F., 1925: *Merops apiaster* L. v Sloveniji. *Glasnik muzejskega društva* 4-6 B: 77-81.
- PONEBŠEK J., 1925: Legat ali čebelar. *Lovec* 12: 276-279, 322-326.
- SCHULZ F., 1892: Bienefresser (*Merops apiaster*) und weissrückiger Specht (*Picus leuconotus*) in Krain. *Ornitologisches Jahrbuch* 3: 203.
- SCHULZ F., 1893: Čebelojedec (*Merops apiaster*). *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 3 (5): 208.
- ŠERE D., 1989: Moje srečanje s čebelarjem (*Merops apiaster*). *Proteus* 51 (6): 216-219.
- ŠERE D., 2009: Kratko poročilo o obročkanih ptičih v Sloveniji, 1983-2008. *Scopolia Supplementum* 4: 111-174.
- TOME D., A. VREZEC, D. BORDIAN, 2013: *Ptice Ljubljane in okolice*. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana.
- VREZEC A., D. FEKONJA, K. DENAC, 2015: Obročkanje ptic v Sloveniji leta 2014 in rezultati prvega telemetrijskega spremljanja selitvene poti afriške selivke. *Acrocephalus* 36 (166/167): 145-172.
- Z. P. (Viktor PETKOVŠEK), 1935: Najlepša ptica v Jugoslaviji. *Proteus* 2: 202-207.